৩.০২.০১. ঋতুকালীন বা কৃষিমূলক উৎসৱ-অনুষ্ঠান

পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশত, বিভিন্ন ঋতুত বিভিন্ন উৎসৱ-অনুষ্ঠান পালন কৰাৰ পৰম্পৰা অতি প্ৰাচীনকালৰে পৰা চলি আহিছে। ইংলেণ্ডত কঠোৰ শীতৰ অন্তত বসন্ত কালত কাৰনিভেল আৰু মে'-ডে উৎসৱ পালন কৰা দেখা যায়। তেনেদৰে অসমতো পুৰণি কালৰেপৰা ঋতুকালীন বা কৃষিমূলক উৎসৱ পালন কৰাৰ পৰম্পৰা ৰক্ষিত হৈ আহিছে। ঋতুকালীন উৎসৱ-অনুষ্ঠানসমূহ কৃষিৰ সৈতে জৰিত। সেইবাবে এই উৎসৱসমূহক কৃষিমূলক উৎসৱ আখ্যা দিয়াত আপত্তি উঠিব নোৱাৰে। অসমত ছয়টা ঋতুৰ ভিতৰত বসন্ত, শৰত আৰু শীত ঋতুৰ প্ৰাধান্য আৰু তাৎপৰ্য্য অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। বসন্ত ঋতুৰ সময়ত উদ্‌যাপিত উৎসৱসমূহৰ নামেই বসন্ত কালীন উৎসৱ। এই সময়ত কৃষিকৰ্মৰ আৰম্ভণিতো সূচিত হয়। সেইবাবে বসন্ত কালীন উৎসৱসমূহে প্ৰাক্ কৃষি-উৎসৱৰ দাবী পূৰণ কৰিব পাৰে। তেনেদৰে শৰতকালত অনুষ্ঠিত উৎসৱসমূহেও কৃষিৰ সৈতে সম্পৰ্ক অক্ষুন্ন ৰাখিছে। তেনেদৰে শীত ঋতুত উদ্‌যাপিত উৎসৱেই শীতকালীন উৎসৱ আৰু উৎসৱৰ সৈতেও কৃষিৰ সম্পৰ্ক ৰক্ষিত নোহোৱাকৈ থকা নাই।

তিনিওটা বিহুকেই সমাহৰণ উৎসৱ বুলিব পাৰি। আৰ্য্য আৰু অনা আৰ্য্য সাংস্কৃতিক উপাদানৰ সংশ্লেষণ বিহু উৎসৱত পৰিদৃষ্ট হয়। বিহু উৎসৱত লৌকিক শস্যোৎসৱ, প্ৰাক্ শস্যোৎপাদনোৎসৱ আৰু পূৰ্বশস্যোৎপাদনোৎসৱৰ সমল নিহিত হৈ আছে। বিহু উৎসৱ প্ৰকৃতাৰ্থত উৰ্বৰতাৰ উৎসৱ। যৌন আচাৰাদিয়ে আই বসুমতীৰ উৰ্বৰতা বৃদ্ধি কৰে বুলি বিশ্বাস প্ৰচলিত। বিহু উৎসৱৰ প্ৰসংগত অবিবাহিত গাভৰুসকলে যৌবনৰ নাচ নাচে। আনকি অঞ্চল বিশেষে বিবাহিতা মহিলায়ো বিহু নাচ নাচে— পুৰুষৰ কোনো ভূমিকা নোহোৱাকৈ।

বিহু উৎসৱ তিনিটা। বিভিন্ন তিনিটা ঋতুত এই বিহু তিনিটা উদ্‌যাপিত হয়, যেনে ঃ বসন্ত কালত অৰ্থাৎ বহাগ মাহত অনুষ্ঠিত হয় বহাগবিহু বা ৰঙালী বিহু। শীতকালত অৰ্থাৎ মাঘ মাহত অনুষ্ঠিত হয় মাঘ বিহু বা ভোগালী বিহু পালন কৰা হয়। কাতি বা কঙালী বিহু পালন কৰা হয় শৰত কালত, অৰ্থাৎ কাতিমাহত। বহাগ বিহু বা ৰঙালী বিহুক বসন্তোৎসৱ আৰু নৱ বৰষৰ উৎসৱ স্বৰূপে আখ্যা দিব পাৰি। বৰোসকলৰ মাজত বহাগ বিহু বৈসাগু ৰূপে পৰিচিত। অবৰো অসমীয়াসকলৰ নিচিনাকৈ বৰোসকলৰ মাজতো বহাগ বিহু সাত দিন ধৰি পালিত হয়। নৃত্য-গীত, বাদ্য-বাজনা আদি বহাগ বিহু আৰু বৈসাগুৰ অপৰিহাৰ্য্য অংগ। ৰাভাসকলৰ মাজত বহাগ বিহু বা বসন্ত কালীন উৎসৱ বায়খু বা খোকছি উৎসৱ নামে পৰিচিত। এই উৎসৱটি অনুষ্ঠিত হয় বহাগ বা জেঠ মাহত অতি কমেও তিনিদিনীয়াকৈ। বিহু উৎসৱৰ দৰে বায়খু কৃষি উৎসৱ। ৰাভাসকলৰ দৃষ্টিত বায়খু বা বায়খো কৃষি দেৱতা; তেওঁ শস্য-দেৱীৰূপে পূজিতা। গীত-পদ, নৃত্য-নাচ-বাদ্য-বাজনা আদি বায়খু উৎসৱৰ বাবে অপৰিহাৰ্য্য। এই উৎসৱৰ প্ৰসংগত গেয় গীতৰ নাম ছাথাৰ (সাথাৰ) গীত। বিহু গীতৰ দৰে ছাথাৰ গীতো প্ৰেম-প্ৰণয়মূলক।

মিচিংসকলৰ বাসন্তিক উৎসৱৰ নাম আলি-আই-লিগাং অৰ্থাৎ শস্য সিঁচা উৎসৱ। ফাগুন মাহৰ প্ৰথম বুধবাৰে এই উৎসৱৰ শুভাৰম্ভণি হয়। আলি-আই-লিগাং উৎসৱৰ অনুষংগত ডেকা-গাভৰুসকলে মিলি ঐনিতম গীত গায়

বিবিধ বাদ্যযন্ত্র সংগত কৰি নৃত্য-ভংগী প্ৰদৰ্শনৰ সৈতে। এই নৃত্যৰ নাম লিগাং নৃত্য। অ-মিচিং অসমীয়াসকলৰদ্বাৰা উদ্‌যাপিত বহাগ বিহুকে তেওঁলোকে উদ্‌যাপন কৰে গীত-পদ, নৃত্য-নাচ পৰিৱেশনৰ জৰিয়তে।

দেউৰীসকলে তিনিওটা বিহু পালন কৰে তেওঁলোকে অৱশ্যে বিহুৰ সলনি বিচু পদটোহে ব্যৱহাৰ কৰে, যেনে ঃ বহাগ বিচু, কাতি বিচু আৰু মাঘীয়া বিচু। অৱশ্যে দেও ঘৰত পূজা-উপাসনা আগবঢ়াই উদ্‌যাপন কৰা বিহু দুটহে ঃ বহাগ বিচু আৰু মাঘীয়া বিচু। বহাগীয় বিচু অদেউৰী অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত বহাগ বিহুৰ দৰেই চ'ত আৰু বহাগ মাহৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনৰপৰাই আৰম্ভ হয়। তেওঁলোকৰ মাজত ৰাতি বিহু (বা চিৰি বিচু চাজেবা), হুচৰি বা হিচৰিও প্ৰচলিত। বিহুৰ শেষৰ দিনা গোসাঁনীশালত বিহু মাৰে। শেষদিনা অৰ্থাৎ বিহুৰ অন্তিম দিনটোত দেওশালত দেওধনী বা দেও উঠে। তেওঁ মিডিকাবা নামেৰেও পৰিচিত। বাদ্যযন্ত্ৰ সংগত কৰি ডেকা-গাভৰুসকলে নৃত্য সহ বিহুগীত গায়।

অজনজাতীয় অসমীয়া আৰু বৰোসকলে পালন কৰা ৰঙালী বিহু উৎসৱৰ এসপ্তাহ বা দুসপ্তাহৰ মূৰত কোনোবা এটা বুধবাৰৰপৰা তিৱা বা লালুংসকলে বহাগ বিহু পাতে— গীত-নৃত্য আৰু বাদ্যৰ সহায়ত। তিৱাসকলে ফাগুন মাহৰ কোনোবা এটি ৰবিবাৰ নাইবা বুধবাৰে ছগ্ৰামিছাৱা উৎসৱ পালন কৰে আড়ম্বৰপূৰ্ণভাৱে । সকলোৱে মিলি নচা নাচৰ নামেই ছগ্ৰামিছাৱা। এই উৎসৱত অবিবাহিত ডেকা-গাভৰুসকলে অংশ গ্ৰহণ কৰে। যৌনগন্ধী গীত-পদে অৰ্থাৎ ছাগ্ৰাই প্ৰাধান্য লাভ কৰে এই উৎসৱত। চুতীয়াসকলৰ মতে বিহু শব্দটো চুতীয়া ভাষাৰপৰা আহিব পাৰে। তেওঁলোকৰ মাজত প্ৰচলিত বিচু বা বিসু শব্দৰ অৰ্থ অতিশয় আনন্দ। ডিমাছাসকলে চৈত সংক্ৰান্তিৰ দিনাৰেপৰা বুচু বা বাশাগী সাঞ্জোবা পালন কৰে গীত-পদ-নৃত্য-নাচৰ সৈতে। শস্যৰ দেৱতা ব্ৰাই শিব্ৰাই আৰু বৃষ্টিদাত্ৰী দেৱী গামাদীক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ এই উৎসৱ পালন কৰে। হাজংসকলেও চৈত্ৰ সংক্ৰান্তি বা বহাগ বিহু পালন কৰে গীত-নৃত্যৰ মাধমেৰে। ভৈয়ামৰ কাৰবিসকলেও বহাগ বিহু বা বহাগ দোমাহী উদ্‌যাপন কৰে দোমাহী আলুন আৰু দোমাহী কেকানৰ জৰিয়তে। ৰঙালী বিহুৰ প্ৰসংগত সোণোৱালসকলে হগ্ৰানৃত্য পৰিৱেশন কৰে। অঞ্চল বিশেষে বহুৱা নাচো নাচে। অসমৰ তাই-বৌদ্ধসকলে ৰঙালী বিহুৰ প্ৰসংগত 'পয়চাংকেন' উৎসৱ বৰ উৎসাহ-উদ্দীপনাৰে পালন কৰে। 'পয়চাংকেন' উৎসৱ এফালে বসন্ত উৎসৱ আৰু আনফালে সংক্ৰান্তি উৎসৱ।

উজনি অসমত ধৰ্মীয় কৃত্য আৰু গীত-নৃত্যৰ মাজেৰে ৰঙালী বিহু উৎসৱ পালিত হয়। অন্যহাতে নামনি অসমত ভঠেলি, পাওৱা, পাৰা, সুৰী, সুৰেৰী, গাছ-বিয়া আদিৰে বহাগ বিহু অনুষ্ঠিত হয়। গোৱালপাৰা অঞ্চলত বিশেষকৈ কমতা অঞ্চলত বহাগ বা ৰঙালী বিহু বিষুৱা বা বিষমা বা বেষোমা নামেৰে পৰিচিত। দৰঙ ৰাজ্যত বাশ-পূজাই দেউল পূজালৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে।

আৱৰসকলৰ উঞিং (Uing) বা আৰাণ (Aran) উৎসৱৰ সৈতে ৰঙালী বিহুৰ মিল পৰিলক্ষিত নোহোৱাকৈ নাথাকে। ৰাভাসমাজত ৰঙালী বিহুৰ সমধৰ্মী উৎসৱ 'লুকু' প্ৰচলিত। নক্টেসকলৰ মাজতো বিহু সদৃশ্য উৎসৱ পালন কৰাৰ পৰম্পৰা প্ৰচলিত। টাংছাসকলৰদ্বাৰা উদ্‌যাপিত চামবুনমোৰ উৎসৱৰ লগত বহাগ বা ৰঙালী বিহুৰ সাদৃশ্য মন কৰিবলগীয়া। আদি গোলংসকলৰ দ্বাৰা উদযাপিত 'মপিন' বা 'চলোং', ৰঙালী বিহুৰ দৰে কৃষি উৎসৱ। কুকিসকলে বসন্ত কালত উদযাপন কৰা 'আৰেম' উৎসৱো ঋতুকালীন উৎসৱ।

বসন্তকালত উদ্‌যাপন কৰা উৎসৱসমূহৰ ভিতৰত 'ফাকুৱা' বা 'হলি' বা দৌলোৎসৱ উল্লেখযোগ্য। 'হলি' শব্দটো 'হল্লিশ' পদৰপৰা অহা নাই, আহিছে 'হোলিকা' শব্দৰপৰা। প্ৰাচীন কালৰেপৰা এই উৎসৱটি অসমত প্ৰচলিত হৈ আহিছে। বিষ্ণু-মন্দিৰ, শিৱ-মন্দিৰ আদিৰ সৈতে তাহানিৰেপৰা ফল্গুৎসৱ জৰিত হৈ আহিছে। ফল্গুৎসৱ মূলতঃ লোক উৎসৱ। উৰ্বৰতা কামনাই দৌলোৎসৱৰ অন্যতম উদ্দেশ্য।

সৰ্বভাৰতীয় উৎসৱ ফল্গুৎসৱ, বাসন্তী পূজা, আশোকাষ্টমী আদি উৎসৱক বাসন্তিক উৎসৱ আখ্যা দিব পাৰি। শীতকালীন উৎসৱৰ ভিতৰত মকৰ সংক্ৰান্তি বা মাঘবিহু বা মাঘৰ দোমাহী, ভোগালীক সামৰিব লাগিব।

অসমৰ বিভিন্ন জাতি-উপজাতিৰ মাজত ভোগৰ বিহু ৰূপেই মাঘবিহু বা ভোগালী বিহু জনাজাত আৰু সেই ৰূপেই ই পালিত হয়।

অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত গো-পূজা, অগ্নি-পূজা, নামপ্ৰসংগ, কীৰ্তন-শ্ৰৱণ-বন্দন, মেলা-সভা আৰু বিলাসপূৰ্ণ ভোজনৰ সৈতে মাঘ বিহু বা ভোগালী বিহু পালিত হয়। বৰো, ৰাভা, মিচিং, ভৈয়ামৰ কাৰ্বি আৰু পৰ্বতৰ কাৰ্বি, তিৱা সোণোৱাল, ডিমাছা, দেউৰী, তুৰুং, হাজং, খামতি, তাই-আহোম আদি বিভিন্ন নৃ-গোষ্ঠীৰ মাজত মাঘবিহু বা ভোগালী বিহু বিভিন্ন নামেৰে পৰিচিত হ'লেও প্ৰত্যেকৰ তাৎপৰ্য্য প্ৰায় একেই।

অঞ্চল বিশেষে মাঘবিহু পুষণা নামেৰে প্ৰচলিত। মাঘৰ মাহ ধৰ্মৰ মাহ বুলি কোৱা হয়। এই সময়ত অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত সভা-মেলা, যাগ-যজ্ঞ, পূজা-সেৱা আদি পালন কৰা হয়। বহাগ বিহু বা মাঘ বিহুৰ প্ৰসংগত ম'হ যুঁজ, হাতী যুঁজ, শেন-কণুৰা যুঁজ আদিও অনুষ্ঠিত হোৱা দেখা যায়। মাঘ বিহুৰ সন্দৰ্ভত হাজোৰ মাধৱ মন্দিৰত বুলবুলি যুঁজ অনুষ্ঠিত হয়। পুষ-সংক্ৰান্তি বা পুষণাৰ সময়তেই বাঘ-দেৱতা অৰ্থাৎ সোণাৰায়ক পূজা কৰা হয় — যাতে গৰু-ম'হ বধ কৰি মানুহক অত্যাচাৰ নকৰে।

শস্য সিঁচা আৰু ৰোৱা সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ ইংগিত বহন কৰে কাতি বিহু বা কঙালী বিহুৱে। তুলসী-পূজা আৰু খেতি-পথাৰত অনুষ্ঠিত ধৰ্মীয় কৃত্যই কাতিবিহুৰ প্ৰধান বিশেষত্ব। এই বিহুত খোৱা-লোৱাৰ বিশেষ ধুমধাম নাথাকে বাবে ইয়াৰ নাম কঙালী বিহু। কাতি বিহুৰ প্ৰসংগত তিৱাসকলে 'লাংখুন পূজা' অৰ্থাৎ বাঁহ পূজা পাতে। কাতি বিহুৰ দিনাৰপৰাই ভৈয়ামৰ তিৱাসকলে 'বৰত-উছৱ' উদযাপন কৰিবলৈ লয়। গীত আৰু নৃত্যই এই উৎসৱত প্ৰাধান্য লাভ কৰে। কামাখ্যা মন্দিৰত প্ৰচলিত কুমাৰী পূজাৰ সৈতে 'বৰত-উছৱ'ৰ সম্পৰ্ক থাকিব পাৰে বুলি কোনো কোনো পণ্ডিতে ভাবে। আকৌ কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে উষা-অনিৰুদ্ধ আখ্যানৰ আধাৰত বৰত-উছৱ পল্লৱিত হৈছে। বৰত-উছৱৰ প্ৰসংগত চৰাই-লেৱা-নাচ আৰু আন আন মুখা-নৃত্য অনুষ্ঠিত হয়।

বহাগ-জেঠ মাহত অনাবৃষ্টিৰ সময়ত বৃষ্টি আনয়নৰ বাবে বিবিধ কৃত্য আৰু পূজা-উপাসনা তথা উৎসৱ অনুষ্ঠিত হয়। এইবোৰৰ ভিতৰত বজ্ৰপীঠত প্ৰচলিত হুদুম-পূজা, অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত প্ৰচলিত হৈ অহা ভেকুলীৰ বিয়া, ঢেকী-পোতা আদি অনুষ্ঠান লোকসমাজত পৰম্পৰাগতভাৱে চলি আহিছে। প্ৰজনন যাদুৰ সৈতে এনে শ্ৰেণীৰ কৃত্য বা অনুষ্ঠান বিজড়িত। বজ্ৰপীঠ অঞ্চলত প্ৰচলিত বিশ্বাস মতে হুদুম বৃষ্টিদাতা দেৱতা। অনাবৃষ্টিৰ সময়ত খেতি-পথাৰত মাজ নিশা বিৱসনা হৈ গাঁৱৰ নাৰীসকলে যৌন গন্ধী গীত গাই গাই নাচে। আই বসুমতীৰ সৈতে নাৰীৰ সংযোগ ঘটিলে বৰষুণ হয় বুলি পৃথিৱীৰ বিভিন্ন অঞ্চলত বিশ্বাস প্ৰচলিত হৈ আহিছে। এই সন্দৰ্ভত ক্ৰুক-এ তাৎপৰ্য্য পূৰ্ণ মন্তব্য আগবঢ়াইছে। যেনেঃ

> *.... the association of Mother Earth with woman results in rain magic. In many parts of India at the time of drought rain is invoked traditionally by a number of women who strip themselves naked.*[৯৮]

ভেকুলীৰ সৈতে মেঘ বা বৰষুণৰ সম্পৰ্ক থকা বিশ্বাস পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সমাজ আৰু সংস্কৃতিত লক্ষ্য কৰা যায়। মৰ্কট প্ৰধান হনুমানৰ সৈতে বৃষ্টিৰ সম্পৰ্ক ৰক্ষিত হোৱা বিশ্বাস-বৃত্তৰ প্ৰচলন অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত দেখা যায়।

শাস্ত্ৰীয় আৰু লোক পৰম্পৰা উভয়ৰ মাজত উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ কিদৰে সম্পৰ্ক ৰক্ষিত হৈ আহিছে তাৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়— অম্বুবাচি বা আমতি বা আমেতি উৎসৱৰ জৰিয়তে। আদিম যুগৰপৰাই বসুমতী নাৰী স্বৰূপে পৰিগণিত হৈ আহিছে। *বেদ-উপনিষদ, কাব্য-মহাকাব্য, পুৰাণ-মহাপুৰাণ* আদি বৈদিক আৰু সংস্কৃত পৰম্পৰাতো ধৰিত্ৰী নাৰী। *ভাগৱত-পুৰাণ*-ৰ মতে বৰাহৰূপী বিষ্ণুৰ সৈতে বসুমতীৰ মিলন হৈছিল আৰু তাৰ পৰিণতিত জন্ম হৈছিল নৰকৰ। নাৰীৰ দৰে আই বসুমতীও প্ৰতি বছৰে এবাৰকৈ ৰজস্বলা হয়— সন্তান স্বৰূপ কৃষি কৰ্ম আৰম্ভ কৰাৰ পূৰ্বে। এইদৰে আই ধৰিত্ৰীয়ে লাভ কৰে প্ৰজনন শক্তি। আমেতি বা অম্বুবাচি প্ৰজনন উৎসৱ। 'অম্বুবাচি' পদটোৰ অৰ্থ বৃষ্টিৰ সূচনা। সেইফালৰপৰা এই উৎসৱটোক বৃষ্টি আনয়নৰ উৎসৱ আখ্যা দিব পাৰি। কামৰূপৰ কামাখ্যাধামত

অম্বুবাচি বা আমেতি উৎসৱ পাঁচদিন ধৰি চলে। অসমৰ জাতি-জনজাতিৰ মাজত অম্বুবাচি-কৃত্য আৰু বিশ্বাসৰাজি পালিত হয়। বৰোসকলৰ মাজত আমেতি কৃত্য 'আমথি ছুৱা' নামে পৰিচিত।

ঋতুকালীন উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ পৰিসীমাই সামৰি লোৱা পাচেতি (পাচতি), মথেনী (মথনী) আদি উৎসৱ অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত প্ৰচলিত। পাচতি বা পচতি বৈষ্ণৱ অনুষ্ঠান। কৃষ্ণৰ জন্মৰ সৈতে পাচতি বা পচতি উৎসৱ জৰিত। দেৱ-দৈত্যৰ সাগৰ মন্থনৰ জৰিয়তে অমৃত উত্থিত হোৱাৰ প্ৰতীকধৰ্মী অভিনয় প্ৰধান উৎসৱ মথেনী বা মথনী (সংস্কৃত মন্থন) পালিত হয় দেশ দৰঙ্গ আৰু পলাশবাৰীৰ অন্তৰ্গত সানপাৰা গাঁৱত।।

বাস্থোলপিতা অথবা হেপোৰি-পিতা, মহো-হো আদি উৎসৱ কৃষিৰ সৈতে সম্পৰ্কযুক্ত। বাস্থোলপিতা নাইবা হেপোৰ-পিতা উৎসৱ শিৱ-মহাদেউৰ সৈতে জৰিত। লোক সমাজত প্ৰচলিত যিবোৰ উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ লগত শিৱ-পাৰ্বতী জৰিত হৈ থাকে সেইবোৰ প্ৰায়ে কৃষি প্ৰধান; কাৰণ শিৱ-পাৰ্বতী মুখ্যতঃ কৃষি-দেৱতা। মহখেদা, ম'হখেদা, ভালুকখেদা, বাঘ চিকাৰ আদিৰ সমল আৰু বৈশিষ্ট্য সম্বলিত লোক উৎসৱ মহো-হো মুখ্যতঃ কৃষি উৎসৱ। ভাল্লা-ভুল্লা উৎসৱৰ লগত মহো-হো উৎসৱৰ সাদৃশ্য আৰু সম্পৰ্ক আছে।

'মহো-হো' উৎসৱৰ পৰম্পৰা বৰোসকলৰ মাজত প্ৰচলিত 'মাচা-হানা'ৰ পৰা আহিব পাৰে। 'মাচা-হানা'ৰ অৰ্থ বাঘচিকাৰ। বাঘৰ কথা 'মহো-হো' উৎসৱৰ সৈতে জৰিত গীত-পদত পোৱা যায়। অনেক ক্ষেত্ৰত পুৰণি উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ মূল বা প্ৰকৃত অৰ্থ পাহৰি যে নতুন অৰ্থ আৰু তাৎপৰ্য্য আৰোপ কৰা হয় তাৰ নিদৰ্শন মহো-হো উৎসৱ।

পৃথিৱীৰ আন আন উৎসৱ অনুষ্ঠানৰ দৰে অসমৰ উৎসৱ অনুষ্ঠানসমূহত যে বিভিন্ন নৃগোষ্ঠীৰ সাংস্কৃতিক সমল অন্তৰ্হিত হৈ আছে তাত মুঠেই সন্দেহ নাই। অসম তথা ভাৰতীয় ধৰ্মবিশ্বাস বা সাংস্কৃতিক পৰম্পৰা সমন্বয় প্ৰক্ৰিয়াৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন। এই প্ৰসংগত কপ্পু স্বামীৰ এটি উক্তি বিচাৰ্য্য ঃ

> *..... there is a great fusion of the Aryan culture with the Dravidian culture .... The gods and goddesses worshipped by the common people were given honoured places in Hindu pantheon. The organised sets of Vaisnavism, Saivism and Saktism (Mother cult) came into prominence. In this age the sacrificial altar gave place to the temple image worship.*[২২]

ওপৰত বিহু তিনিটাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। এই প্ৰসংগত প্ৰশ্ন উঠিব পাৰে খ্ৰীঃ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰপৰা বা তাৰ আগৰপৰা বিহু বা বিহুসদৃশ উৎসৱ প্ৰাচীন অসমত প্ৰচলিত আছিল নে নাই। ইয়াৰ উত্তৰ স্বৰূপে ক'ব লাগিব যে মানুহ যেতিয়াৰপৰা আছে, কৃষিকৰ্ম যেতিয়াৰ পৰা আছে তেতিয়াৰ পৰা বিহু বা বিহুসদৃশ উৎসৱ বিশেষকৈ প্ৰজনন যাদুৰ সৈতে সম্পৃক্ত উৎসৱ চলি আহিছে যাদুমূলক কৃত্য সম্পাদনৰ অৰ্থে। বিহুৰ সৈতে জৰিত ধৰ্মীয় কৃত্যৰাজিত আৰ্য্য সংস্কৃতিৰ আঁহ বা সমল থাকিব পাৰে; কিন্তু এই উৎসৱৰ আনুষংগিক নাচ-গান নিশ্চিতভাৱে আৰ্য্য ভিন্ন সংস্কৃতিৰ বৰঙনি মাথোন। কৃষিৰ সৈতে সদা-সৰ্বদাই যি সকলে সম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰি আহিছে তেওঁলোকেহে নাচ-গানেৰে বিহু উৎসৱ উদ্‌যাপন কৰিছিল, অৰ্থাৎ আদিবাসীসকলেহে বিহু-উৎসৱ পালনত অধিক গুৰুত্ব দিছিল।

ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে, দূৰ অতীতত প্ৰাগজ্যোতিষ-কামৰূপত কিৰাত বা কৈৰাতিক মতবাদে প্ৰচলন আছিল। ইয়াৰ পৰিণতিত যিসকল বৈদিক আৰ্য্য এই ভূভাগলৈ প্ৰব্ৰজিত হৈছিল তেওঁলোকেও বৈদিক আচাৰ অনুষ্ঠান এৰি প্ৰায় কিৰাত সদৃশ হৈছিল। এতেকে আদিবাসীসকলৰ সৈতে তেওঁলোকে যে বিহু উৎসৱ পালনত সক্ৰিয় সহযোগ কৰিছিল তাত সন্দেহ নাই। এইফালৰপৰা আমি ক'ব পাৰো যে খ্ৰীঃ ত্ৰয়োদশ শতিকা বা তাৰ পূৰ্বৰে পৰা এই অঞ্চলত উদ্‌যাপিত বিহুত জাতি-জনজাতি সকলোৱে যোগ দিছিল দ্বিধা-সংকোচ বিহীন অন্তৰেৰে।

খ্ৰীঃ ১৮৫৫ চনত এগৰাকী ইংৰাজ পণ্ডিতে লিখিছিল যে, মাঘ আৰু বহাগ বিহু অসমীয়াসকলৰ প্ৰধান জাতীয় উৎসৱ। হিন্দুধৰ্মৰ সৈতে এই উৎসৱৰ বিশেষ সম্পৰ্ক নাই আৰু ইইঁতৰ উদ্ভৱ কেনেকৈ হ'ল ই সম্পূৰ্ণভাৱে অজ্ঞাত। ই এই অঞ্চলত প্ৰচলিত কোনো প্ৰাচীন ধৰ্মৰ সৈতে সম্পৰ্ক যুক্ত আছিল।

এই মন্তব্যটি সম্পূৰ্ণভাৱে মানি ল'ব নোৱাৰি। বিহু আৰু ইয়াৰ সৈতে জৰিত আন আচাৰ-অনুষ্ঠান আদি নিশ্চিতভাৱে আদিম যাদুবিদ্যাৰ সৈতে জৰিত— এই যাদু প্ৰজনন শক্তিৰ বৃদ্ধিৰ যাদু, এই যাদু প্ৰাকৃতিক শক্তিক সন্তুষ্ট কৰা যাদু। যাদুৰ পৰৱৰ্তী স্তৰেই ধৰ্ম। হিন্দুধৰ্মৰো উদ্ভৱ হৈছে যাদুৰপৰা। আদিম ধৰ্মৰ দাবী হিন্দুধৰ্মইয়ো পূৰণ কৰিব পাৰে। নৃত্য-গীতেৰে যাদু সম্পাদন-পৰম্পৰা পৃথিৱীৰ সমস্ত সংস্কৃতিত পোৱা যায়। সেইফালৰপৰা বিশেষ এটা ধৰ্ম বা সংস্কৃতিক এই প্ৰসংগত দেখুৱাই দিব নোৱাৰি।

অসমৰ লোক সাহিত্য বা বাচিক কলাত বিশেষকৈ বিহুগীত বা বিহুনাম বা হুঁচৰি গীত বা নামত বিহুৰ যি দৰে সঘনে উল্লেখ পোৱা যায়; লিখিত সাহিত্যত তেনে উল্লেখ পোৱা নাযায়। শংকৰদেৱে *কীৰ্তন-ঘোষাৰ* অন্তৰ্গত 'উৰেষা-বৰ্ণন'ত এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে ঃ

বিষু দিনা বিধিৱতে পঞ্চতীৰ্থ কৰি।
শুদ্ধমনে দেখয় সুভদ্ৰা ৰাম হৰি।।

উৰেষা-বৰ্ণন-ৰ উৎস *ব্ৰহ্মপুৰাণ*। এই পুৰাণখনিত 'বিষুবদ্ দিৱসে' পদ দুটাৰ উল্লেখ আছে। 'বিষুবদ' পদটো কোনো কোনো প্ৰসংগত 'বিষুবৎ' ৰূপেও প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। শংকৰদেৱে বিষুদিনা পদটো 'বিষুবদ দিৱস'ৰ ভাঙনি স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰিছে বুলি কব পাৰি। তদানীন্তন অসমত প্ৰচলিত 'বিহু' উৎসৱৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এই পদটো ব্যৱহাৰ কৰা নাই। সম্পাদক ড° মহেশ্বৰ নেওগে 'বিষুদিনা'ৰ অৰ্থ এনেদৰে দিছে ঃ বিষুৱ (চ'তৰ সংক্ৰান্তিৰ) দিনাখন।

দৰঙ্গ ৰাজবংশাৱলী-ত প্ৰথম 'বিষুৱৰ' পদটোৰ উল্লেখ পোৱা যায়; যিহেতু এই দিনটোতেই হীৰাই পুত্ৰ সন্তান এটি প্ৰসৱ কৰিছিল আৰু প্ৰথম 'বিষু'ৰ দিনা জন্ম বাবেই সন্তানটিৰ নাম বিশু ৰখা হৈছিল আৰু বিশুৱেই সময়ত বিশ্বসিংহ স্বৰূপে পৰিচিত হৈছিল। কবি সূৰ্যখড়ি দৈৱজ্ঞ বিৰচিত *দৰঙ্গ ৰাজবংশাৱলী*-ত এনেদৰে উল্লেখ কৰা হৈছে ঃ

নিয়মে থাকন্তে দশ মাস যেবে গৈলা।
প্ৰথম বিষুৱৰ দিনা উৎপত্তি ভৈলা।।

'প্ৰথম বিষুৱ' পদটোৱে চ'তৰ প্ৰথম সংক্ৰান্তিক সূচাইছে।

এই উল্লেখনৰ মাধ্যমেৰেও সেইসময়ত নাচ-গানৰ সৈতে যে বিহু উৎসৱ পালিত হৈছিল তাৰ কোনো প্ৰমাণ পোৱা নাযায়।

আহোম স্বৰ্গদেৱসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত বিহু উৎসৱ আৰু গীত-নাচে যে নৱ জীৱন লাভ কৰিছিল তাত সন্দেহ নাই। তেওঁলোকে সাতদিনীয়াকৈ ৰংপুৰত বিহু উৎসৱ পালন কৰিছিল। এই উৎসৱত শেন-কণুৰা যুঁজ, হাতী, ম'হ, বাঘ-ভালুকৰ যুঁজ আদি অনুষ্ঠিত হৈছিল।

আহোম স্বৰ্গদেৱৰ পৃষ্ঠপোষকতাতেই মাঘবিহুৰ প্ৰসংগত হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ মাধৱ-মন্দিৰত বুলবুলি যুঁজৰ পৰম্পৰা আৰম্ভ হৈছিল— যি পৰম্পৰা আজিও অক্ষুণ্ণভাৱে চলি আছে। আহোম স্বৰ্গদেৱসকলে উজনিত নৃত্য-গীত, বাদ্য-বাজনা আৰু শেন-কণুৰা যুঁজ, ম'হযুঁজ, হাতীযুঁজ আদিৰে বিহু উৎসৱ পালন কৰিছিল আৰু ইফালে তেওঁলোকৰেই মিত্ৰ দৰঙী ৰজাসকলে সমগ্ৰ বহাগ মাহটো ধৰি পূজা-উপাসনা, পৰিবেশ্য কলা-ওজা-ঢুলীয়া আৰু সবাহ মেলাৰে বিহু পালন কৰিছিল। এই উৎসৱৰ নামেই দেউল উৎসৱ, বাঁশ বা বাঁহপূজাৰ সংস্কৃতীয়া ৰূপ। নামনি অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত চ'তৰ বিহুৰ প্ৰসংগত বাঁহ-পূজা, বাঁহৰিয়া আদি পতা হৈছিল। উজনি অসমৰ বহাগ বিহু বিহুনাচ আৰু গীত প্ৰধান। অন্যহাতে নামনি অসমৰ বহাগ বিহু মুখ্যতঃ ধৰ্মীয়কৃতা প্ৰধান।

গঙ্গাজলম্ আৰু *কালিকা-পুৰাণ*ত বৰ্ণিত ক্ৰমে *শক্ৰোত্থান* আৰু *ইন্দ্ৰধ্বজ* উৎসৱৰ সৈতে ভঠেলি, পাওৱা, পাৰ আদি উৎসৱৰ সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰা যায়। এই উৎসৱসমূহৰ মাজত যুগ যুগ ধৰি অন্যোন্যপ্ৰক্ৰিয়া চলি আহিছে।

কোনোবা এগৰাকী কবিৰাজ উপাধিধাৰী আহোম যুগৰ কবিয়ে জয়দেৱৰ *গীত-গোবিন্দ*ৰ পদাৱলীৰ শৈলীত 'আলিগান' এটি ৰচনা কৰি স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহক উপহাৰ দিছিল। এই গীতটিত 'বিহুগীত'ৰ উল্লেখ পোৱা যায়। যেনে ঃ

নৃত্যতি ললিতং হৰিগুণৱলিতং
গায়তি বিহুবিলাসম্।
কলিত-সুৱচনং মুখৰিত-ৰসনং
নটী পটল মৃদুহাসম্।।.....

"গীতি-কবিতাটি যদিও *আলিগান* অৰ্থাৎ সখীসকলৰ গীত বোলা হৈছে আৰু বিহুৰ বৰ্ণনাও আছে, কবিয়ে তাক ব্ৰজযুৱতীৰ নৃত্যৰ প্ৰতি ইংগিত কৰি হৰিগুণ ভাণম্ অৰ্থাৎ হৰিগুণৰে নামান্তৰ বুলিছে।"

আহোম ৰাজত্বত উজনি অসমত বিহু নাচ-গীতৰ পয়োভৰ চলিলেও নামনি অসমৰ পুৰুষ-মহিলাসকলে উদাৰ বা নিঃসংকোচ মনেৰে এই নাচ আৰু গীত চাব নোৱাৰিছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ কোনো কোনো বুদ্ধিজীৱীয়ে বিহুগীত আৰু নাচৰ প্ৰতি হেয় ভাব পোষণ কৰিছিল। ব্ৰিটিছৰ অধীনলৈ যোৱাৰ পিছতো নামনি অসমত এইবিধ গীত আৰু নাচে সামাজিক পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা নাছিল বা সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাছিল। অৱশ্যে মহ যুঁজ, হাতীযুঁজ, মালযুঁজ আদি সেই সময়ৰ নামনি অসমৰ সমাজ-জীৱনত চলিছিল।